

ÎNCEPUTURILE SOCIETĂȚII DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE A COMITATULUI HUNEDOARA

BODÓ CRISTINA

Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva
emesbod@yahoo.com

Cuvinte cheie: societate de istorie, muzeu, sec. XIX, arheologie

Keywords: historical society, museum, XIX century, archaeology

După câteva inițiative de la mijlocul secolului al XIX-lea, fără finalitate, în 1880 se înființează Societatea de Istorie și Arheologie a Comitatului Hunedoara, care în anii următori a desfășurat o bogată activitate culturală. Primii ani au reprezentat perioada de organizare, de definitivare a statutului, adoptare de alte acte ce reglementau activitatea membrilor societății, stabilirea legăturilor cu alte societăți de cultură din țară și străinătate, dar și începutul unei bogate activități științifice.

Secolul al XIX-lea a fost martorul înființării societăților, asociațiilor culturale din Transilvania – cu diverse denumiri – care au avut unul dintre obiectivele principale punerea în valoare a moștenirii, a valorilor culturale, istorice, etnografice, prin constituirea de muzee care să funcționeze în cadrul lor¹.

Bogățiile comitatului Hunedoara au atras atenția oamenilor de cultură, astfel că nici acest spațiu nu putea să rămână în afara spiritului epocii. La jumătatea secolului al XIX-lea se fac primele încercări în sensul înființării unei asociații care să protejeze, să adune informațiile și colecțiile existente, să le pună într-un fel în valoare².

După încercările fără rezultat, în numărul 31 al publicației *Hunyad*, din anul 1879, dr. Sólyom-Fekete Ferencz³, președintele tribunalului din Deva, sub titlul *Să ne descoperim trecutul și să-i salvăm monumentele* și pornind de la realitatea că „abia bănuim cât de binecuvântat este comitatul nostru în frumuseți ale naturii și mai puțin știm să le valorificăm”, face un apel pentru înființarea unei societăți care să aibă ca scop salvarea urmelor trecutului din comitatul Hunedoara. Remarcând bogăția meleagurilor hunedorene în domeniul istoriei și având în față exemplul atitudinii sașilor față de istoria lor, care știu să-și îngrijească și să-și pună în valoare trecutul, autorul ar dori să poată saluta trezirea aceluiași spirit și în comitatul Hunedoara. În continuarea acestui apel trece în revistă principalele puncte de interes istoric din zonă: descoperirile preistorice (unde remarcă activitatea Sofiei Torma), cele dacice, urmele colonizării romane (cu un accent special pe inscripțiile de la Vețel și Mintia), cetatea Devei, descoperirile de pe Valea Streiului, cele din zona minieră de la nord de Mureș, urmele migrațiilor și, desigur, urmele rămase după venirea maghiarilor, documentele referitoare la zona de colonizare săsească Orăștie. După ce constată că în deceniile anterioare n-a

¹ Vezi în acest sens Boda 2008, în special p. 175-296.

² Wardegger 1986-1987, p. 393-399.

³ Sólyom-Fekete 1879, p. 1.

lipsit în totalitate interesul pentru trecut, amintind inițiativele lui Bethlen Olivér și Dobai István, face apelul „să punem umăr lângă umăr... să înființăm cât mai repede o societate”. Indiferent de numele pe care-l va purta, această societate trebuia să aibă ca scop, pe lângă realizarea unei baze materiale care să permită conservarea urmelor trecutului, păstrarea și valorificarea acestor monumente prin publicarea, în anuare, a unor lucrări științifice referitoare la acestea. Un alt rol al societății ar fi acela de a educa pe membrii săi, inclusiv gustul artistic. Expunerea colecțiilor va da un motiv de vizitare a zonei pentru concetățeni, iar cu timpul și pentru străini, în final, ca o încununare a activității societății, se va publica monografia comitatului Hunedoara, lucru de mult timp dorit. În final, convoacă pe toți cei interesați în Sala mare a Casinei din Deva la adunarea din 16 noiembrie 1879.

Acest apel a avut un larg ecou în întreg comitatul, multă lume fiind convinsă că este nevoie de constituirea unei societăți pentru descoperirea trecutului și salvarea monumentelor, astfel că adunarea s-a bucurat de participarea unui public numeros din oraș și din comitat⁴. Președinte al adunării a fost ales dr. Sólyom-Fekete Ferenc, iar secretar Kun Róbert, profesor la Liceul real⁵. S-a ajuns la un consens în ceea ce privește necesitatea înființării unei societăți, astfel că adunarea a ales o comisie care să elaboreze statutul Societății și să întreprindă pașii necesari constituirii acesteia⁶. Pentru a lua cunoștință de problemele pe care le ridică o asemenea asociație, președintele acestei comisii a rugat celelalte societăți din țară, cu același profil, să trimită câte un exemplar din statutele lor, cerere la care majoritatea societăților au și răspuns. Statutul, adaptat realităților comitatului Hunedoara, a fost redactat de către președintele comisiei care, în ședința din 25 ianuarie 1880, a prezentat-o celorlalți membri ai comisiei, care au propus modificări minore, după ce s-a discutat punct cu punct⁷.

Pe 11 februarie s-a ținut o ultimă ședință a comisiei, în care s-a stabilit forma finală a statutului și a hotărât să-l tipărească în o sută de exemplare⁸.

În continuare, s-au împărțit formulare de adeziune și, spre marea bucurie a inițiatorilor, în perioada următoare au sosit numeroase adeziuni și scrisori de încurajare din toate straturile societății, din toate regiunile comitatului, și chiar din afara comitatului⁹.

Formularele de adeziune întorcându-se completate – fiind reprezentante toate straturile societății –, în ședința comisiei din 14 aprilie 1880, președintele acesteia a constatat că există un număr suficient de persoane înscrise pentru a se putea înființa societatea și a hotărât ca adunarea de constituire a societății și alegere a conducerii să se întrunească pe 13 mai 1880¹⁰.

În ziua desemnată, în sălile Casinei din Deva, s-au adunat mulți dintre cei care au completat formularele de adeziune. Adunarea generală de constituire a avut loc pe 13 mai 1880¹¹ și a debutat cu cuvântul de deschidere al președintelui dr. Sólyom-Fekete Ferencz, urmat de raportul secretarului care a prezentat activitatea comisiei¹².

Apoi, a urmat discutarea celor două puncte importante de pe ordinea de zi: dezbaterrea proiectului de statut și alegerea conducerii Societății. Au fost discuții și

⁴ Kun 1882, p. 146.

⁵ Kun 1882, p. 146.

⁶ Kun 1882, p. 146.

⁷ SJHAN, FSIACH, Dos. 1/1879, f. 5-6.

⁸ SJHAN, FSIACH, Dos. 1/1879, f. 7-8.

⁹ Kun 1882, p. 147.

¹⁰ SJHAN, FSIACH, Dos. 1/1879, f. 9-10.

¹¹ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 1.

¹² SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 1-10.

privind numele societății, fiind propuse variante ca Societatea de Istorie, Arheologie și Muzeală a comitatului Hunedoara, Societatea Muzeală, Societatea de Istorie, Arheologie și Cultură a comitatului Hunedoara¹³.

În continuare, s-a dezbătut proiectul de statut¹⁴. Statutul societății cuprindea 44 de paragrafe împărțite în 10 capitole¹⁵. În primul capitol, se precizează numele, sediul și aria activităților desfășurate de societate. Denumirea societății s-a stabilit a fi „Societatea de Istorie și Arheologie a Comitatului Hunedoara”, cu sediul în Deva¹⁶.

Scopul Societății, precizat în paragraful 3 al Statutului, era acela de „a arunca lumină asupra trecutului și prezentului comitatului Hunedoara”. Pentru aceasta Societatea trebuia să urmărească cu atenție tot ceea ce poate fi interesant despre comitat, din punct de vedere științific, literar, artistic și social. Membrii societății trebuiau să aibă în vedere toate obiectele cu valoare istorică, monumentele istorice și ale naturii, portul popular, arhivele familiale și orice alte obiecte privitoare la istoria comitatului. Pentru ca scopul să fie atins „Societatea va trebui să reunească specialiști, să organizeze o bibliotecă și arhivă, să editeze lucrări, să țină conferințe cu subiecte istorice, arheologice, statistice, să țină adunări publice, să organizeze excursii, să studieze monumentele artistice, antichitățile și monumentele naturii”¹⁷. Vom prezenta doar câteva elemente din Statut, deoarece Statutul Societății din 1880 a fost tradus și publicat de Gh. Firczak¹⁸.

În capitolul al doilea, sunt precizate drepturile și obligațiile membrilor societății¹⁹. Capitolul III stabilește conducerea societății reprezentată, pe de o parte, de comitetul director, compus din 33 de membri aleși anual de adunarea generală și, pe de altă parte, din următorii *funcționari*: președinte și vicepreședinte, secretar, bibliotecar, jurisconsult, casier, directorul muzeului²⁰. Atribuțiile și condițiile în care sunt aleși funcționarii societății sunt stabilite în capitolul IV²¹. Directorul muzeului avea răspunderea obiectelor intrate în muzeu, pe care le determină, le clasează, le inventariază, făcea săpăturile arheologice, prezenta comitetului director un raport despre obiectele din muzeu, era retribuit pentru munca sa²².

Activitatea și atribuțiile comitetului director sunt specificate în capitolul V al Statutului. El se întrunea lunar, la Deva ori altă localitate a comitatului, la convocarea președintelui. Printre atribuțiile comitetului amintim: primea noi membri, stabilea relații cu alte societăți, administra bugetul, supraveghea activitatea funcționarilor societății²³.

La capitolul VI este prevăzut modul de desfășurare al alegerilor. Astfel, președintele și vicepreședintele erau aleși prin vot secret, pe o perioadă de trei ani²⁴. Secretarul, bibliotecarul, casierul, juristul și directorul muzeului erau aleși permanent, directorul muzeului dintre trei persoane propuse de comitetul director²⁵.

¹³ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 2v.-3.

¹⁴ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 3.

¹⁵ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 3v.-9.

¹⁶ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 3v.

¹⁷ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 3v.-4.

¹⁸ Firczak 1988-1991, p. 823-832.

¹⁹ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 4.

²⁰ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 5.

²¹ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 5-6.

²² SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 6.

²³ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 6.

²⁴ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 7.

²⁵ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 7.

Aspectele privind adunarea generală ale societății sunt reglementate în cadrul capitolului VII²⁶. Veniturile și administrarea acestora sunt specificate în capitolul VIII²⁷.

În capitolul IX sunt prezentate ștampila societății și limba oficială. Astfel, ștampila circulară are reprezentată pe ea stema comitatului Hunedoara și inscripția „Hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat. 1880” și o păstra secretarul²⁸. Limba oficială a societății era limba maghiară, însă se puteau folosi și limba germană și limba română în cadrul ședințelor²⁹.

În ultimul capitol erau precizate condițiile în care societatea putea fi dizolvată. În cazul unei eventuale dizolvări întreaga avere a societății era lăsată la dispoziția autorităților comitatului Hunedoara, care trebuia să susțină și să dezvolte mai departe muzeul³⁰.

Statutul Societății de Istorie și Arheologie a comitatului Hunedoara astfel constituite a fost trimis pentru aprobare, pe 17 iunie 1880, Ministerului de Interne la Budapesta. Răspunsul a venit prin documentul numărul 44215 din 12 octombrie 1880, cerându-se câteva modificări, în ceea ce privește modul de inventariere a obiectelor din muzeu (directorul muzeului trebuia să dea un număr de inventar fiecărui obiect ajuns în muzeu, notând pentru fiecare de la cine și cu ce preț s-a cumpărat, cine l-a donat, unde a fost descoperit; îmbogățirea muzeului, exceptând monedele, să se raporteze anual, prin direcția Muzeului Național Maghiar, către Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice) și, respectiv, se cerea ca la primirea în societate a membrilor de onoare din străinătate să se ceară aprobarea Ministerului de Interne³¹. Conținutul acestei adrese a fost prezentat comitetului Societății în ședința din 3 noiembrie – în Statut se prevedea că orice modificare a acestuia se face de către Adunarea Generală, dar dat fiind faptul că era vorba de o urgență și nu de modificări de fond ale statutelor, membrii Comitetului director au decis ca doar de data aceasta să discute ei și să facă modificările³². Acest statut a primit aprobarea finală pe 8 decembrie 1880³³.

În continuarea ședinței de constituire a societății, din 13 mai 1880, prin vot secret, s-a ales conducerea Societății, rezultatul fiind anunțat de comitele Hunedoarei Pogány György, care a avut rol de președinte al Adunării pentru acest punct: președinte Kuun Géza, vicepreședinte dr. Sólyom-Fekete Ferencz, secretar Kun Róbert, bibliotecar König Pál, casier Lengyel Gergely, jurist Petcu Lazăr³⁴.

Tot în cadrul adunării de constituire au fost aleși membrii Comitetului Director: Pogány György, Barcsay Kálmán, br. Bornemissza Tivadar, Torma Zsófia, Bágya Zsigmond, Buda Ádám, Tornyai Sándor, Dózsa Dénes, dr. Hankó Vilmos, Filtsch Károly, Hüttl József, Kirinyi Lajos, László Ignác, dr. Lészay László, Maderspach János, dr. Reichenberger Zsigmond, Szilvássy László, Moldován Demeter, Maderspach Viktor, Apáthy László, Éder Géza, Réthi Lajos, br. Josika Géza, ifj. Balog József, Buda Imre, Sándor Domokos, Sándor Miklos, Téglás Gábor, Szöts Sándor, Pápiu János, Gergelyfi Tamás, ifj. Br. Jósika Lajos, Lázár Farkas³⁵.

²⁶ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 7-8.

²⁷ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 8.

²⁸ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 8v.

²⁹ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 8v.

³⁰ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 8v.-9.

³¹ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 15.

³² SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 16-17.

³³ Kun 1882, p. 149.

³⁴ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 9.

³⁵ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 9.

Primii ani au însemnat activitatea de organizare: stabilirea relațiilor cu alte societăți de profil din țară, dar și din străinătate, aprobarea unui Regulament de funcționare, stabilirea unor linii directoare, se mai aduc chiar modificări Statutului, căutarea și stabilirea (chiar dacă doar pentru câțiva ani) unui sediu pentru piesele muzeului, respectiv pentru biblioteca și arhiva societății. De asemenea, se fac eforturi pentru ordonarea obiectelor arheologice și a documentelor deținute (primite prin donații sau achiziționate), începe activitatea de salvare, recuperare a unor obiecte, salvarea unor monumente antice sau medievale din comitat, strângerea de informații privind valorile comitatului, realizarea unui fond de carte, a unui muzeu deschis publicului.

În cele ce urmează ne propunem să prezentăm primii trei ani de activitate ai societății și muzeului, ani care au însemnat în principal activitate de organizare, de stabilire a unor linii directoare, de începuturi în mai multe activități, dar și de entuziasm din partea membrilor Societății. Discursul lui Kuun Géza, președintele Societății, ținut în deschiderea Adunării Generale din mai 1881, este semnificativ în ceea ce privește modul în care se dorește abordarea anumitor probleme: „(...) În viața instituțiilor primul an nu este doar anul începutului modest, ci este anul în care s-a putut realiza o dorință mai veche, a luat o formă hotărâtă, își asigură viitorul, în care începe lucrul spre un anumit ideal. (...) Aproximativ jumătate din primul an l-am petrecut în așteptare: am așteptat acceptarea statutului nostru și totuși eforturile din primul an nu au rămas fără rezultat (...). Interesul pentru societatea noastră a fost atent și continuu. Acest interes este unul dintre rezultatele cele mai însemnate ale societății noastre din primul an! Pe parcursul anului trecut tot mai mulți membri s-au alăturat societății, s-au pus bazele colecțiilor noastre datorită donațiilor făcute de către donatorii cu suflet mare, iar creșterea numărului pieselor o putem numi îmbucurătoare. Însă, oricât de mult s-ar îmbogăți colecția noastră, în posesia unora, în unele localități ale comitatului nostru, încă se vor afla importante materiale ale științei arheologice și istorice, pe care trebuie să le cunoaștem; și din acest motiv consider necesar ca în anuarele societății să facem public un cât mai complet inventar al descoperirilor din diferitele localități, iar în ceea ce privește materialul arheologic, să realizăm o hartă arheologică, în care să marcăm, pe lângă numele localității, cu semne diferite, drumurile antichității, ruinele construcțiilor, necropolele, pietrele cu inscripții, statuile, diferitele obiecte găsite – arme, monede, vase ceramice, amulete, unelte, podoabe; iar aceste semne vor fi explicate în partea de jos a hărții. Cred că ar fi de dorit ca lângă această hartă să fie anexat un caiet, în care să se regăsească, sub numele localităților puse în ordine alfabetică, o descriere mai largă a descoperirilor marcate și pe hartă. Atât în caiet cât și în inventarul aflat în partea de jos a hărții, trebuie să ținem seama de diferitele epoci arheologice și, în măsura în care e posibil, de acele diverse populații cărora i se pot atribui aceste descoperiri. În Transilvania, până acum, au fost cercetate mai ales antichitățile romane; au fost atribuite romanilor și numeroase descoperiri care ar fi trebuit atribuite unor populații care au trăit înainte de romani sau după romani. Vechiul neam al tracilor, la fel ca agatârșii, dacii, carpii, germanii bastarni, goți, vandali, gepizi și popoarele înrudite cu noi și descălecătorii propriului nostru neam, și neamurile venite după aceștia probabil că nu au dispărut fără urmă de pe pământul Transilvaniei, iar societatea noastră este chemată în primul rând să descopere aceste urme.

Capitala imperiului dacic a fost chiar în comitatul nostru (...). Care a fost arhitectura dacilor și modul de decorare a obiectelor create de ei, care au fost pretențiile statului și ale gospodăriilor lor, cum arătau ritualurile lor religioase? Am cercetat corespunzător puținele rămășițe ale limbii lor? Răspunsurile la aceste întrebări sunt tot

atâtea îndatoriri pe care le punem în fața cercetărilor noastre arheologice și istorice. (...) Probabil că limba română păstrează nu doar un cuvânt dacic, iar arheologul care face cercetări între hotarele comitatului nostru găsește și răspunsurile la celelalte întrebări prin cercetarea aprofundată a antichităților dacice. Poate că ultima silabă a numelui lui Decebal este descifrată de cuvântul frigian „balin” care, după Hesychos, însemna rege.

În lista plantelor medicinale transmise de Dioscorides, pe lângă denumirile grecești și romane, apar și denumiri dacice, iar Appuleius Madaurensis, continuatorul și compilatorul primului, nu a omis să scrie și denumirile dacice lângă cele grecești și romane. Ar fi interesant ca una sau alta dintre aceste denumiri să fie căutată în vocabularul limbii române, iar descoperirea este mai probabilă decât improbabilă, deoarece limba română este destul de bogată în nume de plante, mai ales în nume de plante medicinale.

Doi cercetători români de prestigiu, Hasdeu și Cihac, au descifrat cu ajutorul limbii albaneze câteva dintre rămășițele limbii dacice. (...) Care erau, în Transilvania, legăturile economice și cele mai frecvente mărfuri în timpul agatârșilor, dacilor, romanilor? Găsirea răspunsului la această întrebare are o mare importanță.

Cum putem explica asemănările ce apar între obiectele găsite în așezările neolitice din comitatul nostru și descoperirile corespunzătoare de la Troia? Pe membrii Societății noastre îi așteaptă multă muncă în câmpul larg al cercetărilor arheologice; poate deja în viitorul cel mai apropiat cercetătorul harnic va putea să așeze vreun castru sau așezare romană încă neștiută pe harta arheologică. (...)

O altă sarcină a societății noastre constă în a căuta cu grijă toate urmele istoriei aflate la noi, în documente, tipărituri și, păzindu-le de la dispariție, să ne străduim să le strângem în număr cât mai mare în muzeul, arhiva și biblioteca societății, pentru știință și viitor, și să nu întârziem a valorifica pentru știință acest material respectabil, pe care deseori l-am salvat de la distrugere. (...)

În istoria noastră apare nu doar un nume de persoană care face referire la comitatul Hunedoara. (...) Avem nevoie și de un inventar cu documentele scrise și tipărite ale comitatului, asemănător cu repertoriul arheologic. (...)

În comitatul nostru, ruinele și bogatele descoperiri ale epocii vechi, documentele vechi găsite până acum hrănesc speranța pentru rezultatele favorabile ale cercetărilor viitoare, întâmplarea norocoasă, care adesea a adus și aduce de sub pământ antichități îngropate de sute și mii de ani, ne atrage atenția ca să cercetăm neobosit trecutul bogat al acestui pământ bogat în evenimente diverse; acest pământ unde nu trebuie doar să „trăim și să murim”, ci trebuie să ne îndeplinim datoria față de țară, iar printre acestea se află cultivarea tuturor ramurilor științelor și îngrijirea sentimentelor de recunoștință față de trecut”³⁶.

Acest discurs a fost urmat de raportul secretarului, unde regăsim câteva idei interesante³⁷: „(...) Nu se prevedea un viitor mare pentru știința cioburilor, așa cum câțiva dintre cei care râd de noi numesc arheologia, dar, stimată adunare generală, abia dacă are știința vreo ramură care să răsplătească mai bine decât arheologia timpul și cheltuiala consumate, cel mai puternic sprijin al istoriei, doica acesteia. Arheologia ne conduce spre leagănul omenirii, în acea epocă îndepărtată care de obicei o numim epoca dinaintea istoriei și despre care istoria nu a știut nimic înainte de munca necesară a arheologiei, iar neștiința a fost umplută cu povești și legende. (...) Acest gol este

³⁶SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 31-33.

³⁷SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 34.

chemată să-l umple arheologia, știința cioburilor, nu cu povești și legende, ci pe baza cunoașterii sigure. (...)

E departe de noi ca să ducem o politică naționalistă; politica, la fel ca discutarea problemei naționale se află în afara ariei de funcționare a societății. Noi cercetăm doar adevăruri istorice, pe acelea le facem publice, fără a ține cont dacă îi plac cuiva sau nu: ne sunt nouă favorabile sau altora!”.

Deși statutul Societății a primit aprobarea finală abia în decembrie 1880, dată de la care se poate considera ca înființată în mod oficial Societatea de Istorie și Arheologie a Comitatului Hunedoara și muzeul Societății³⁸, membrii societății, comitetul director au desfășurat o bogată activitate și pe parcursul anului 1880.

Prima ședință a comitetului director are loc pe 11 iunie 1880, unde se discută mai ales probleme organizatorice, cea mai importantă fiind cea privind trimiterea statutului autorităților competente, pentru aprobare³⁹. Vicepreședintele Societății, Sólyom-Fekete Ferencz, informează comitetul director că statutul Societății nu a fost încă trimis, deoarece președintele Kuun Géza este plecat, iar el a ezitat să își asume acest lucru; dar dată fiind importanța aprobării statutului, cere părerea membrilor comitetului în acest sens. Se decide ca să fie așteptat președintele până pe 15 iunie, iar dacă nu se întoarce, statutul să fie trimis oricum spre aprobare⁴⁰. Deja la această ședință sunt discutate chestiuni care vor reapare constant de-a lungul timpului: nevoia de spațiu pentru piesele muzeale deja primite, descoperiri întâmplătoare la Sarmizegetusa și salvarea sau cumpărarea lor, după caz, semnalări de descoperiri întâmplătoare și în alte părți din comitat și propunerea de salvare a lor, necesitatea realizării cercetărilor de teren. Astfel, vicepreședintele societății anunță că deja în acel moment Societatea are piese pentru muzeu și speră că, în scurt timp, va primi mai multe, astfel că comitetul director trebuie să se îngrijească de un spațiu pentru aceste obiecte, amintind totodată că a fost oferit un spațiu aflat în Magna Curia pentru a așeza acolo colecția Societății. Comitetul îl însărcinează pe vicepreședinte, pe Lázár Farkas și pe Téglás Gábor să verifice spațiile propuse, iar dacă nu sunt potrivite să caute un spațiu temporar unde să fie depozitate obiectele venite între timp⁴¹. Tot vicepreședintele a fost informat că la Sarmizegetusa a fost descoperit un mozaic de mai mari dimensiuni, iar la un proprietar de pământ de acolo se află mai multe statui fragmentare pe care acesta dorește să le includă într-o zidărie⁴². În acest context, Réthi Lajos anunță că și el a văzut la Sarmizegetusa doi lei și o statuie reprezentând un personaj feminin, ce se pot achiziționa la un preț redus⁴³. Comitetul îi cere lui Tornya Sándor să facă totul pentru a salva cât mai mult din mozaicul amintit⁴⁴. În aceeași ședință sunt semnalate obiecte arheologice interesante pentru Societate văzute la Vețel, dar și în alte părți ale comitatului, piesele donate societății și piese care ar merita fi salvate prin cumpărare⁴⁵.

După această ședință, timp de câteva luni, comitetul director nu s-a mai întrunit, fiind în așteptarea aprobării statutului. Următoarea ședință se ține pe 3 noiembrie 1880, în principal pentru a discuta modificările de statut cerute de Minsiterul de Interne, dar,

³⁸ Wardegger 1988-1991, p. 401; Boda 2008, p. 253.

³⁹ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 11.

⁴⁰ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 11.

⁴¹ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 11v.

⁴² SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 11v.

⁴³ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 11v.

⁴⁴ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 11v.

⁴⁵ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 12.

în același timp, se prezintă deja comunicări și se discută și alte chestiuni⁴⁶. De acum, până la adunarea generală din mai 1881, comitetul director se va întruni lunar. Interesul deosebit pentru activitatea Societății rezultă și din faptul că, deși conform statutului era suficientă prezența unei treimi din membrii comitetului, la ședințe erau prezenți mai mulți⁴⁷.

În primii trei ani de activitate comitetul director a ținut aproape lunar ședințe: în primul an de activitate (1880-1881): opt ședințe ordinare și una extraordinară⁴⁸, în al doilea an (1881-1882): opt ședințe ordinare, două extraordinare, o ședința de lectură și una în excursie⁴⁹; o ședință ordinară și una în excursie au fost la Hațeg, celelalte ședințe la Deva⁵⁰, în al treilea an (1882-1883): 12 ședințe ordinare, o ședință extraordinară și două ședințe de lectură – dintre ultimele una s-a ținut la Orăștie, restul ședințelor ținându-se la Deva⁵¹. În ședințele comitetului, pe lângă rezolvarea problemelor curente, s-au prezentat și comunicări⁵².

Unul dintre rolurile comitetului director era de a rezolva problemele cu care era însărcinat de către adunarea generală. În prima ședință ținută după aprobarea statutului Societății, comitetul director continuă activitatea de constituire a unui cadru cât mai clar de funcționare. Astfel, în ședința din 5 ianuarie 1881, Comitetul director, după ce s-a convins că societatea are nevoie de regulamente referitoare la toate domeniile societății, a stabilit un comitet de trei persoane pentru întocmirea acestora⁵³. Regulamentul care reglementează funcționarea, activitatea comitetului director a fost citit și aprobat în cadrul adunării generale din 29 mai 1881⁵⁴ și prevedea, printre altele, înființarea a șase secții. Acestea au fost înființate în ședința comitetului din februarie 1883⁵⁵.

De la început se constată că pentru ca societatea să poată să-și atingă cât mai bine scopul – a descoperi trecutul și prezentul comitatului Hunedoara – e nevoie să se ceară sprijinul moral, dar și material al autorităților hunedorene⁵⁶.

În adunarea generală din 29 mai 1881, deoarece se consideră doar interimari funcționarii aleși la adunarea de constituire, la fel ca împuternicirea comitetului, iar adunarea generală doar acum, după acceptarea statutului se poate organiza pe termen lung, deplin, președintele societății depune mandatul funcționarilor și a comitetului. La propunerea lui Tóth László, adunarea generală confirmă alegerile de anul trecut, cere funcționarilor și comitetului director să continue activitatea de până acum desfășurată pentru societate⁵⁷. Tot acum s-a stabilit ca, în condițiile în care posibilitățile materiale ale Societății nu permiteau angajarea unui director de muzeu cu salariu întreg, să fie ales ca director interimar al muzeului Teglás Gábor, care și până în acel moment s-a ocupat de piesele arheologice ale Societății⁵⁸, fiind însărcinat deja anterior, de comitetul director, cu funcția de director interimar.

La adunarea generală din 30 mai 1883 s-au adus unele modificări la statut: funcționarii societății, exceptând directorul muzeului, adică secretarul, bibliotecarul, casierul și juristul, să nu fie aleși permanent, ci pe trei ani, la fel ca președintele și

⁴⁶ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 15.

⁴⁷ Kun 1882, p. 158.

⁴⁸ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 35.

⁴⁹ Kun 1884, p. 86.

⁵⁰ Kun 1884, p. 86.

⁵¹ Kun 1884, p. 106.

⁵² Kun 1882, p. 158.

⁵³ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 13v.

⁵⁴ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 36v.

⁵⁵ Kun 1884, p. 92.

⁵⁶ Kun 1882, p. 150.

⁵⁷ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 35-36.

⁵⁸ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 36.

vicepreședintele⁵⁹. De asemenea, se decide ca în lunile iulie și august să nu se țină ședințe ale comitetului⁶⁰. Aceste modificări ale statutului au fost aprobate de ministerul de interne⁶¹.

Un eveniment important în viața societății a reprezentat-o vizita perechii moștenitoare a tronului, care, pe 30 iulie 1882, la Sântămărie Orlea, a primit salutul prezentat de societate⁶².

În 1882 se realizează și un alt deziderat – apare primul număr al anuarului societății. În ședința comitetului din 4 octombrie 1882, președintele a prezentat primul volum, proaspăt apărut, din anuarul societății⁶³. Conform hotărârii comitetului, un exemplar legat în piele albă și decorat frumos a fost înaintat moștenitorului tronului Rudolf, ca amintire a perioadei cât a stat în comitatul Hunedoara; iar acesta a transmis că îl acceptă⁶⁴.

De asemenea, se constată interes și din partea publicului larg, lucru dovedit de donații și de creșterea numărului membrilor societății; astfel că dacă în momentul adunării generale constituante existau 37 membri fondatori, 162 de membri ai societății și 318 membri susținători, la un an după avem deja 42 membri fondatori, 175 de membri și 321 membri susținători⁶⁵, în 1882 numărul total al membrilor societății a fost de 576⁶⁶, pentru ca în 1883 numărul total de membri să scadă puțin, la 478⁶⁷.

În cadrul adunării generale și a ședințelor comitetului se fac diverse propuneri de acțiuni prin care să se restaureze monumente, să fie puse în valoare altele, să se ridice monumente sau să se așeze plăci comemorative în diferite locuri marcate de istorie.

Printre primele astfel de inițiative sunt cele din cadrul adunării generale din 1881, când dr. Arányi Lajos propune restaurarea completă a castelului de la Hunedoara și deoarece crede că, în condițiile economice date, guvernul nu va aloca fonduri pentru așa ceva, propune ca Societatea să încerce să rezolve aceasta prin mijloacele sale⁶⁸. Téglás Gábor propune ca Societatea să salveze ruinele cetății din Deva de la distrugerea definitivă, iar prin panouri cu explicații, care să fie așezate în punctele mai importante ale cetății, să dea informații referitoare la istoria cetății⁶⁹. Ambele propuneri au fost transmise comitetului, pentru ca acesta să întreprindă pașii necesari și să ia măsuri în aceste chestiuni⁷⁰.

Cele două propuneri de mai sus au fost discutate în ședința comitetului din 20 iulie 1881⁷¹. În ceea ce privește propunerea lui Arányi, s-a decis să fie însărcinat Tornyá Sándor, membru al comitetului director care locuiește la Hunedoara, ca, după caz, să consemneze cele mai urgente lucrări de reparare și să predea rapoartele comitetului, care apoi, în adresele sale, să ceară ajutorul ministerului cultelor și instrucțiunii publice pentru realizarea acestor lucrări de restaurare⁷². În ceea ce privește inițiativa lui Téglás,

⁵⁹ Kun 1884, p. 109.

⁶⁰ Kun 1884, p. 109; Kun, 1886, p. 92.

⁶¹ Kun 1886, p. 93.

⁶² Kun 1884, p. 88.

⁶³ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 74v.

⁶⁴ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 74v.

⁶⁵ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 35v.

⁶⁶ Kun 1884, p. 87.

⁶⁷ Kun 1884, p. 109.

⁶⁸ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 37.

⁶⁹ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 37.

⁷⁰ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 37.

⁷¹ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 45v.

⁷² SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 45v.

s-a hotărât: să se ceară ministerului finanțelor, ca proprietar actual al dealului cetății, să dea dreptul de decizie asupra acestuia societății, respectiv orașului Deva, care laolaltă cu societatea s-ar îngriji de plantarea de copaci pe dealul cetății și de conservarea ruinelor⁷³. La cererea societății, ministerul finanțelor a înștiințat conducerea Societății că ruinele cetății Deva, fiind date în chirie, nu pot fi trecute societății, însă ministerul declară că, după ce trece perioada de închiriere, adică sfârșitul lunii decembrie 1885, este dispus să treacă dreptul de folosire al terenului în discuție, cu condiția ca societatea să plătească chirie de 10 frt pe an, cu scopul recunoașterii dreptului de proprietate a societății, apoi e obligată să plătească impozitele aferente, iar în cazul plantării de copaci, copacii vor reprezenta proprietatea tezaurariatului⁷⁴.

În cadrul ședinței comitetului din 4 octombrie 1882, Barcsay Kálmán a luat cuvântul cu propunerea de a „îmortaliza” podul de la Simeria, în condițiile în care deja la primăvară se va construi un pod nou, și nu pe locul celui vechi, iar în aceste condiții propune ca comitetul să trimită o comisie care să aleagă o bucată din podul ce se desface, să îl marcheze, să îl autentifice și să îl transporte în muzeul societății; comitetul să pună să se realizeze desenul exact al podului existent, iar pe noul pod să se pună o tablă comemorativă pe care să se noteze, în afara datelor privitoare la bătălia de la Simeria, locul unde s-a aflat vechiul pod. Această propunere a fost acceptată integral, și au fost aleși ca membri ai comitetului grof Kuun Géza, baronul Josika Géza și Barcsay Kálmán⁷⁵. Comitetul a decis să pună o tablă pe podul nou în amintirea bătăliei de la Simeria – iar la adunarea generală din 1883 se raportează că s-a primit deja avizul favorabil de la ministrul transporturilor, cu mențiunea ca să nu existe vreo obiecție privind textul de pe tablă⁷⁶.

Una dintre sarcinile principale ale comitetului a reprezentat-o strângerea documentelor și scrisorilor care au importanță istorică referitoare la comitatul Hunedoara; rezultatul nu este foarte mare: până în 1883 fiind predate societății doar lada cu scrisori a familiei Ivuly⁷⁷.

Pe lângă chestiuni organizatorice, în cadrul adunărilor generale și a ședințelor comitetului director se prezintă diferite lucrări, pe teme diverse: arheologie, istorie, etnografie, toponomie, geografie, geologie. Vom enumera câteva dintre comunicările susținute în primii trei ani de activitate: Sofia Torma – despre simpozionul de antropologie și arheologie de la Berlin, din 5-11 august 1880, ținută sub conducerea lui Virchov, Pál König – despre unele greșeli ale istoricilor maghiari⁷⁸, Tornyai Sándor – Ștampila și stema comitatului Hunedoara, Torma Zsófia - despre semnele de scriere de la Turdaș și Nandru, Sólyom-Fekete Ferencz a prezentat monografia lui Buda Ádám despre păsările din comitatul Hunedoara, apoi a citit un extras din lucrarea mai mare despre construcția de apeducte ale anticilor, cu o atenție deosebită pentru apele comitatului Hunedoara⁷⁹, Sólyom - Fekete Ferencz – despre instituția cnezatului, Szöts Sándor – despre trecutul orașului Deva⁸⁰, Szöts Sándor – despre școala medie ce a funcționat în timpul principilor naționali ardeleni⁸¹, König Pál – despre așezarea în

⁷³ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 45v.

⁷⁴ Kun 1884, p. 83-84.

⁷⁵ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 75.

⁷⁶ Kun 1884, p. 107.

⁷⁷ Kun 1884, p. 106.

⁷⁸ Kun 1882, p. 149.

⁷⁹ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 36.

⁸⁰ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 51.

⁸¹ Kun 1884, p. 87.

Deva a bulgarilor⁸², Téglás Gábor comunică despre cei trei menhiri descoperiți la Baia de Criș⁸³, Buda Ádám – despre paleta de culori a păsărilor⁸⁴, dr. Sólyom-Fekete Ferenc – despre vechile nume maghiare ale locurilor, König Pál – despre reformele religioase ale lui Zarathustra, Téglás Gábor – despre mineritul roman la Ruda și Băița, dr. Hankó Vilmos – analiza chimică făcută de el a izvoarelor sărate de pe versantul dealului cetății⁸⁵.

După cum se prevede și în Statut, în cadrul Societății începe să funcționeze și muzeul. De patrimoniul acestuia se ocupă de la început Téglás Gábor, directorul muzeului.

Numărul pieselor crește an de an, din donații și achiziții, apoi și datorită săpăturilor arheologice. Printre primele piese intrate în muzeu se numără⁸⁶: trei monumente cu inscripție de la Vețel, monede romane, unelte preistorice, minerale și flori de mină din minele de la Trestia, monede din epoca modernă, monede de la Carol III, Leopold I, bancnote Kossuth, un cap de teracotă al lui Mithras, un opaiț de la Ulpia, monede poloneze, monedă grecească, o parte dintr-un cântar de aur din 1738, colecție de obiecte neolitice donate de Sofia Torma, taleri prusaci din 1676 și 1677, o fibulă, au fost cumpărate 50 monede de la Sarmizegetusa Ulpia. De asemenea, tot până la 30 mai 1881, au fost donate muzeului și elemente de mobilier: un dulap cu vitrină și un mic dulap pentru a adăposti monedele.

Conform prevederilor statutare, în iunie 1881 este trimis Muzeului Național din Budapesta inventarul muzeului Societății de Istorie și Arheologie din Deva, prezentat pe 29 mai Adunării Generale, pentru a fi predat Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice⁸⁷.

După primii doi ani, pe lângă donații și achiziții, se poate deja vorbi de o nouă modalitate prin care intră piese în patrimoniul muzeului Societății – rezultatele săpăturilor arheologice. Conform raportului⁸⁸ directorului interimar al muzeului, Téglás Gábor, datorită sprijinului acordat de către Trefort Ágoston, ministrul cultelor și instrucțiunii publice, s-a putut începe cercetarea sistematică la Sarmizegetusa – unde s-a săpat templul zeilor sirieni și mithreumul.

Comitetul director al Societății are în plan înființarea treptată a unor colecții, în acest scop votând în fiecare an o sumă pe care directorul muzeului urma să o folosească pentru achiziția de piese, străduindu-se astfel să creeze cadrul pentru înființarea acestor noi colecții⁸⁹. Astfel, pentru început s-a stabilit suma de 150 frt pentru obținerea de articole etnografice și de port popular⁹⁰. Pe lângă aceasta, pentru a crește numărul pieselor din colecții, se face apel și la diferitele autorități. Astfel, în vederea înmulțirii colecției de științele naturii, s-au trimis cereri către întreprinderile miniere de pe teritoriul comitatului. Dintre ele, ca urmare a avizului favorabil dat de ministerul finanțelor, Societatea minieră Săcărâmb a trimis muzeului 74 de diferite minereuri specifice⁹¹.

O preocupare constantă a comitetului a reprezentat-o obținerea unui sediu pentru muzeu⁹². În raportul secretarului asupra primului an de activitate (prezentat în cadrul adunării generale din 29 mai 1881), acesta constată că, în ciuda strădaniilor depuse,

⁸² Kun 1884, p. 88.

⁸³ Kun 1884, p. 92.

⁸⁴ Kun 1884, p. 92.

⁸⁵ Kun 1884, p. 109.

⁸⁶ Téglás 1882, p. 162-163.

⁸⁷ SJHAN, FSIACH, Dos. 5/1881, f. 13.

⁸⁸ Téglás 1884, p. 111-113.

⁸⁹ Téglás 1884, p. 112.

⁹⁰ Kun 1884, p. 107.

⁹¹ Kun 1884, p. 107.

⁹² Kun 1882, p. 158.

comitetul director nu este în situația de a putea să prezinte adunării generale și publicului larg monedele și alte obiecte arheologice aflate în posesia societății⁹³: „Deoarece după cum se vede în Deva nu există un spațiu în care să fie așezate inscripțiile care se regăsesc în număr atât de mare în comitat, sau s-ar putea obține doar printr-un efort ce ar depăși capacitatea noastră materială, comitetul s-a adresat domnului ministru al cultelor și educației, rugându-l să desemneze încăperile din castelul de la Hunedoara potrivite pentru pietrele cu inscripții ajunse în proprietatea societății și pentru cele care vor ajunge în viitor.”⁹⁴ Iar ministrul Trefort a promis că va desemna încăperi în castelul din Hunedoara pentru așezarea inscripțiilor⁹⁵. Iar pentru obținerea unui spațiu muzeal permanent, comitetul s-a adresat autorităților comitatului Hunedoara, cerându-se ca în proiectul palatului administrativ aflat în construcție să se prevadă și spațiu pentru muzeu⁹⁶.

Într-un final, comitetul director a închiriat un spațiu permanent pentru muzeu, casa particulară a lui Pogány Adám din Deva, Str. Hunedoarei, de actul de închiriere, înregistrat pe 1 august 1881, ocupându-se dr. Lazăr Petco⁹⁷, iar descoperirile deținute de societate au și fost așezate acolo în aceeași zi⁹⁸.

Și amenajarea muzeului a reprezentat un obiectiv permanent al comitetului. În vederea realizării dulapurilor, meselor necesare, vicepreședintele societății a luat legătura prin scrisori cu mai multe firme de tâmplărie din Budapesta, dar fără niciun rezultat concret; totuși, în cele din urmă s-a găsit un întreprinzător care s-a angajat să realizeze până în toamnă mobilierul⁹⁹. Din această cauză deschiderea muzeului pentru public se amână – astfel că dacă a fost programată pentru ziua adunării generale din 1883, ea se amână până în toamnă sau poate pentru ziua viitoarei adunări generale¹⁰⁰.

În ședința comitetului din noiembrie 1882, Téglás Gábor face un raport¹⁰¹ către comitet, în care subliniază câteva dintre problemele cu care se confruntă și face propuneri pentru corectarea unor situații: crede că e de datoria lui să propună organizarea câtorva deplasări pe teren, astfel putând informa mai bine publicul în legătură cu obiectivele societății, iar „în îndatoririle noastre științifice nu putem să stabilim sistem și plan de lucru, fără să posedăm o orientare topografică clară”: „Mai întâi trebuie să stabilim zona de lucru, apoi putem să o împărțim planificat; mai întâi trebuie să cunoaștem valorile naturale ale comitatului, specificitățile etnografice, și apoi vom ști ce trebuie, ca și caracteristice, să reunim în muzeu. Pentru asta, desigur, ar trebui și bani, și în sumă mult mai mare decât ceea ce a prevăzut până acum societatea, deoarece cu bunăvoință și erudiție intelectuală nicăieri în lume nu a fost creat muzeu. (...)”. Vorbește de deplasările pe teren făcute de el, iar pentru eficientizarea activității: „În interesul muzeului acum îndrăznesc să propun ca, dacă dorim să îl prezentăm demn publicului, să nu folosim pentru muzeu doar suma aprobată până la adunarea generală, ci să ne străduim să facem rost și de un venit special, deoarece bogăția colecțiilor este cel puțin la fel de importantă pentru noi ca și conținutul anuarelor noastre. De aceea, stimatul comitet să ordone cât mai repede confecționarea cât mai rapidă a dulapurilor

⁹³ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 35.

⁹⁴ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 35.

⁹⁵ SJHAN, FSIACH, Dos. 2/1880-1914, f. 35.

⁹⁶ Kun 1882, p. 159.

⁹⁷ SJHAN, FSIACH, Dos. 1/1879, f. 25.

⁹⁸ Kun 1884, p. 85.

⁹⁹ Kun 1884, p. 107.

¹⁰⁰ Kun 1884, p. 107.

¹⁰¹ Kun 1884, p. 89-90.

necesare, iar până atunci, în vederea obținerii obiectelor, adunarea generală să hotărască ca această sumă să fie sau în mâinile mele, sau la domnul vicepreședinte, cu care mă întâlnesc ușor în Deva. Vreau însă să remarc că stufărișul actualei administrații nu este tocmai favorabil muncii active, iar după experiența mea am fi mult mai avansați dacă, de exemplu, pe parcursul verii, mi-ar fi pus societatea o sumă la dispoziție, deoarece umblând pe teren putem mult mai ușor să obținem cele necesare. În viitor, oricine va fi directorul muzeului, rog comitetul să voteze credit pentru el, ba chiar să îl aducă în relație directă cu publicul, în așa fel încât ca în legătură cu sfera sa de activitate să poarte și corespondență și, într-un cadru stabilit în linii mari, să poată să ia măsuri în mod autonom”¹⁰².

Cum am spus, o altă direcție în activitatea societății a reprezentat-o organizarea de săpături arheologice. Unul dintre obiectivele cunoscute și interesante l-a reprezentat situl de la Sarmizegetusa. Deja din primele săptămâni de activitate a societății se vorbește de piesele apărute și de achiziționat de acolo, se fac demersuri pentru salvarea mozaicului apărut în 1880¹⁰³.

Pe 13 iulie 1881 mai mulți membri ai comitetului au ținut o ședință în deplasare la Hațeg și în zona sa, sub președinția lui Kuun Géza¹⁰⁴. Au studiat ruinele de la Sarmizegetusa și s-a decis să se ceară, de la ministerul culturii și instrucțiunii publice, pentru începerea săpăturilor de la Sarmizegetusa, un ajutor de 500 forinți pe an¹⁰⁵. La cererea făcută în acest sens de societate, ministerul a răspuns prin documentul nr. 387141 881 din 21 martie 1882, alocând 500 forinți, pentru descoperirea amfiteatrului și a mai nou descoperitului templu al lui Mithra¹⁰⁶. Téglás Gábor și König Pál au fost însărcinați cu conducerea săpăturilor, le-au realizat în iulie și august 1882, descoperind templul lui Mithra și templul zeilor sirieni¹⁰⁷. Descoperirile sunt importante: mai multe inscripții, numeroase fragmente de reliefuri mithraice („cu care orice muzeu al Europei s-ar mândri”). Societatea, constatând necesitatea continuării cercetării arheologice, a cerut în continuare sprijinul financiar al ministerului – tot 500 frt¹⁰⁸. Săpături de mai mici dimensiuni au fost organizate de comitetul director și la Vețel¹⁰⁹.

Începe și organizarea bibliotecii, publicațiile ajungând în colecția Societății prin donații, schimb, achiziții. Prima carte intrată în bibliotecă a fost o donație a lui Sólyom – Fekete Ferencz: primul volum din opera lui Kossuth Lajos, *Irataim*¹¹⁰. În vederea creșterii numărului publicațiilor bibliotecii, comitetul a cerut atât Academiei Maghiare, ca și altor societăți înrudite din țară să își trimită publicațiile. În general, există deschidere în acest sens, de exemplu, secretarul Academiei a și înștiințat comitetul că Academia va trimite publicațiile sale de istorie și arheologie gratuit societății¹¹¹.

Societatea s-a străduit să asigure fondurile necesare desfășurării activității, iar acestea provin din taxa membrilor (din păcate, membri societății nu își plătesc la timp taxa¹¹²), donații, sprijin din partea guvernului pentru anumite activități. În ședința

¹⁰² Kun 1884, p. 91-92.

¹⁰³ SJHAN, FSIACH, Dos 2/1880-1914, f 11v.

¹⁰⁴ SJHAN, FSIACH, Dos 2/1880-1914, f 39-44.

¹⁰⁵ SJHAN, FSIACH, Dos 2/1880-1914, f 40-41.

¹⁰⁶ Kun 1884, p. 84.

¹⁰⁷ Kun 1884, p. 84.

¹⁰⁸ Kun 1884, p. 107.

¹⁰⁹ Kun 1884, p. 107.

¹¹⁰ König 1882, p. 164.

¹¹¹ Kun 1884, p. 86-87. Nu intrăm în detalii privind biblioteca societății, deoarece va face subiectul unui alt studiu, în colaborare cu Georgeta Deju.

¹¹² Kun 1882, p. 159.

comitetului din 20 iulie 1881 s-a decis ca, în vederea îmbunătățirii situației financiare, să fie rugate persoanele cu influență ce locuiesc în zonele mai „răsărite” ale comitatului, ca, prin organizarea unor reprezentări artistice, a unor concerte etc., să ajute la îmbunătățirea stării financiare a societății¹¹³. Această inițiativă a avut rezultate frumoase. Funcționarii căilor ferate din Simeria au organizat, pe 20 august, bal cu dans, care a adus un venit de 20 frt; cina publică organizată la inițiativa femeilor din Hațeg, prin doamna Nemes Samuel, a adus venit de 147 frt 20 krt¹¹⁴. Pe 9 octombrie 1882, la inițiativa doamnei Barcsay Sándor, femeile din Deva și din zona Devei au organizat o cină publică legată de un bal cu dans, unde s-au adunat 347 frt și 8 krt¹¹⁵. Pe 25 iunie 1882, la Orăștie, s-a ținut o adunare cu comunicări publice, iar veniturile obținute - 34 frt 8 krt - au fost plătite casieriei societății¹¹⁶. Doamna Puy Zsigmond a dat 39 frt casieriei societății, ca venit net al unei reprezentări a societății iubitoare de cultură din Pui¹¹⁷. În legătură cu adunările de lectură, s-a organizat și bal și cină comună, în folosul casieriei societății¹¹⁸.

Odată puse bazele organizatorice, activitatea membrilor Societății de Istorie și Arheologie a Comitatului Hunedoara a reușit să aducă în atenția publicului și a oamenilor de știință interesați bogatele urme arheologice și istorice din comitetul Hunedoara.

Abrevieri

SJHAN, FSIACH	– Serviciul Județean Hunedoara al Arhivelor Naționale, Fondul Societății de Istorie și Arheologie a Comitatului Hunedoara
HTRTÉ	– Hunyadvármegye Történelmi és Régészeti Társulat Évkönyve
Sargetia	– Sargetia. Acta Musei Devensis

Bibliografie

Boda 2008	– Gherghina Boda, <i>Muzeele din Transilvania între 1817-1905</i> , Cluj-Napoca, 2008
Firczak 1988-1991	– Gheorghe Firczak, <i>Societatea de Istorie și Arheologie a comitatului Hunedoara. Primii ani de activitate</i> , în <i>Sargetia</i> , XXI-XXIV, 1988-1991, p. 823-837
König 1882	– König Pál, <i>Társulati könyv- és levéltár gyarapodásának kimutatása, bezárolag az első közgyűlés napjáig</i> , în <i>HTRTÉ</i> , I, 1882, p. 164-165
Kun 1882	– Kun Róbert, <i>A társulat megalakulásának rövid története s a társulati évben kifejtett működésének vázlata</i> , în <i>HTRTÉ</i> , I, 1882, p. 141-161

¹¹³ SJHAN, FSIACH, Dos 2/1880-1914, f. 46

¹¹⁴ Kun 1884, p. 84-85.

¹¹⁵ Kun 1884, p. 85.

¹¹⁶ Kun 1884, p. 85.

¹¹⁷ Kun 1884, p. 85.

¹¹⁸ Kun 1884, p. 106.

- Kun 1884 – Kun Róbert, *A társulat 1881. május hó 30-tól 1883 május hó 30-ig kifejtett működésének vázlata*, în *HTRTE*, II, 1884, p. 83-110
- Sólyom-Fekete 1879 – Sólyom-Fekete Ferenc, *Deritsük föl multunkat és mentsük meg emlékeit (Să ne descoperim trecutul și să-i salvăm monumentele)*, în *Hunyad*, Deva, 1879, III, nr. 31, p. 1
- Téglás 1882 – Téglás Gábor, *Az alakulóban levő társulati muzeum számára az első közgyűlés idejéig beérkezett ajándékok és szerzemények*, în *HTRTE*, I, 1882, p. 162-163
- Téglás 1884 – Téglás Gábor, *Jelentés a társulati muzeumról, s a beérkezett adományok és szerzemények jegyzéke*, în *HTRTE*, II, 1884, p. 111-113
- Wardegger 1986-1987 – Nicolae Wardegger, *Premisele înființării și activității muzeului devean în cadrul Societății de Istorie și Arheologie a comitatului Hunedoara*, în *Sargetia*, XXI-XXIV, 1986-1987, p. 393-411

Beginnings of the Historical and Archaeological Society of Hunedoara County

Abstract

After the appeal published in 1879 in the newspaper *Hunyad* by Sólyom-Fekete Ferencz, the president of the Law Court of Deva, on the 13th of May 1880 took place the general assembly for the formation of the Historical and Archaeological Society of Hunedoara County. Within this framework it was approved the status of the Society and it was chosen its leadership, Kuun Géza becoming the president. The status, with small changes, claimed by the Internal Minister, entered into force on 8 December 1880.

In this article we presented the first three years of working of the society, when organizational efforts are made, being established the directions for the next decades. They were approved the rules of operation of the Steering Committee, its divisions were set, the first artifacts were recorded in the inventories of the museum (their list was already sent in June 1881 towards the National Museum of Budapest, according to the status). The artifacts were obtained by donations, acquisitions, archaeological diggings. It was obtained the first seat for the museum (even if temporarily), the archaeological research began at Sarmizegetusa, numerous papers took place, the first number of the Society's year-book appeared in 1882 and, in 1883, were made some changes in the status. We can say that, at the end of this period, the Society was well known inside the cultural and scientific world of that time.